

I

Landschapsschakeringen: bruin tot bronskleurig, een steile kim, een laaghangend wolkendek en een parelgrijze aardbodem beschaduwd met oesterkleurige en violette weerspiegelingen. Het stuifzand van de woestijn: graftombes van profeten die als de zon ondergaat boven het eeuwenoude meer zink- en koperkleurig worden. De enorme zandverstuivingen die vanuit de lucht net watermerken lijken; groen en geel, overgaand in staalgrijs, op een enkel donkerrood zeil na, klam, trillend: een nimf met plakkerige vleugels. Taposiris is dood te midden van haar vervallen zuilen en bakens, verdwenen zijn de Harpoeniers... Mareotis onder een hete, lila hemel.

zomer: vaalgeel zand, een hete, marmeren hemel.

herfst: gezwollen varianten van grijsblauw.

winter: ijskoude sneeuw, koel zand.

heldere lichtpanelen, glinsterend van het mica.

schoongewassen tinten groen in de delta.

luisterrijke sterrenluchten.

En in het voorjaar? Ah! De delta kent geen voorjaar, geen gevoel van verkwikking en vernieuwing van de dingen. Men wordt vanuit de winter rechtstreeks in een wassen beeld van een zomer gestort waarin het te heet is om adem te halen. Maar hier, in Alexandrië, vrijwaart de adem van de zee ons tenminste van het getijdeloze gewicht van het niets van de zomer, dat over de steiger

tussen de oorlogsschepen door sluipt en de gestreepte luifels van de cafés langs de Grande Corniche doet fladderen. Ik zou nooit hebben...

De stad, halfverzonnen (maar geheel en al werkelijkheid) begint en eindigt in ons, is geworteld in ons geheugen. Waarom moet ik er elke avond weer naar terugkeren, terwijl ik hier bij het vuur van carobhout zit te schrijven en de Egeïsche wind dit eilandhuis aangrijpt, het vastpakt en weer loslaat, en de cipressen als een kruisboog buigt? Heb ik nog niet genoeg gezegd over Alexandrië? Word ik wederom aangestoken door de droom over haar en de herinnering aan haar inwoners? Dromen waarvan ik dacht dat ze veilig opgesloten zaten op het papier, dat ze waren toevertrouwd aan de kluizen van het geheugen! Je denkt misschien dat ik mijn hart zit op te halen. Dat is niet zo. Een enkele toevalligheid heeft alles veranderd en mij op mijn schreden doen terugkeren. Een herinnering die een glimp van zichzelf opvangt in een spiegel.

Justine, Melissa, Clea... We waren in feite maar met zo weinigen. Je zou toch denken dat je ze gemakkelijk in één boek zou kunnen afhandelen, nietwaar? Ik wel, in elk geval, en dat dééd ik ook. Inmiddels zijn ze door de tijd en de omstandigheden verstrooid en is de keten voorgoed verbroken...

Ik had mijzelf tot taak gesteld te trachten ze in woorden terug te halen, ze opnieuw in de herinnering op te roepen, iedereen nog tijdens mijn leven de plaats te geven die hem of haar toekomt. Uit eigenbelang. En toen ik dat geschrift had voltooid, had ik het gevoel dat ik het poppenhuis van onze handelingen voorgoed had afgesloten. Ja, ik zag mijn geliefden en vrienden niet langer als levende mensen maar als kleurrijke omzettingen van de geest, die nu mijn papieren bevolkten, en niet langer de stad, als figuren op een wandkleed. Het viel me zwaar aan hen meer doodgewone werkelijkheid toe te kennen dan aan de woorden die ik aan hen had gewijd. Wat heeft me tot de orde geroepen?

Maar om verder te gaan is het nodig eerst terug te gaan. Niet dat ook maar iets wat ik over hen geschreven heb niet waar zou zijn, integendeel. Toch stonden mij, toen ik aan het schrijven was, niet alle feiten ter beschikking. Het beeld dat ik schetste, was provisorisch, als het beeld van een verloren beschaving dat is afgeleid uit een paar vaasresten, een beschreven kleitablet, een amulet, een stuk of wat menselijke beenderen en een gouden, glimlachend dodenmasker.

‘We leiden,’ schrijft Pursewarden ergens, ‘levens die gebaseerd zijn op selectieve fantasieën. Onze kijk op de werkelijkheid wordt bepaald door onze positie in de ruimte en de tijd – niet door onze persoonlijkheid, zoals we graag denken. Derhalve is elke interpretatie van de werkelijkheid gebaseerd op een unieke positie. Twee stappen naar links of naar rechts, en het hele beeld is veranderd.’ Iets in die geest...

En wat menselijke karakters aangaat, of die nu reëel zijn of verzonnen: dergelijke dieren bestaan niet. Elke psyche is een ware mierenhoop van tegenstrijdige neigingen. Iemands persoonlijkheid, als iets wat vaste kenmerken bezit, is een waandenkbeeld, zij het een noodwendig waandenkbeeld *als we van iemand willen houden*.

En wat betreft datgene wat constant blijft... de schuchtere kus van Melissa is bijvoorbeeld voorspelbaar (onbeholpen als een vroege proeve van de boekdrukkunst), of het gefronste voorhoofd van Justine, dat een schaduw werpt over die fonkelende, donkere ogen – het zijn de vaste bewegingen van de Sfinx op het middaguur. ‘Uiteindelijk,’ zegt Pursewarden, ‘blijkt alles voor iedereen te gelden. Heilige en schurk delen dezelfde eigenschappen.’ Hij heeft gelijk.

Ik doe mijn uiterste best zakelijk te zijn...

In de laatste brief van Balthazar die me heeft bereikt, schreef hij: 'Ik moet vaak aan je denken, en doe dat dan niet zonder een zeker grimmig genoegen. Je hebt je teruggetrokken op je eiland, met, naar je denkt, alle gegevens over ons en onze levens. Ongetwijfeld ben je ons op papier aan het beoordelen zoals schrijvers dat doen. Ik wou dat ik het resultaat kon zien. Het moet wel erg ver bezijden de *waarheid* zijn. Ik bedoel waarheden zoals ik je die over ons allemaal zou kunnen vertellen, wellicht zelfs over jou. Of de waarheden die Clea je zou kunnen vertellen (ze brengt een bezoek aan Parijs en is onlangs gestopt met me te schrijven). Ik stel me voor hoe jij je, o alwijze, buigt over *Moeurs*, de dagboeken van Justine, Nessim, etc., en je voorstelt dat de waarheid daarin te vinden is. Fout! Fout! Een dagboek is het laatste waar je je tot wendt als je op zoek bent naar de waarheid over iemand. Niemand durft zichzelf op papier de ultieme feiten te bekennen, althans niet als het om de liefde gaat. Weet je van wie Justine werkelijk hield? Jij meende dat jij het was, hè? Geef maar toe!'

Mijn enige reactie was dat ik hem de enorme stapel papier stuurde die gestaag onder mijn trage pen was gegroeid en die ik losweg haar naam als titel had meegegeven, al had *Cahiers* net zo goed gekund. Daarna verstreken er maanden, voorwaar een gezegende stilte, want die wees erop dat mijn criticus tevreden was gesteld en het zwijgen was opgelegd.

Ik kan niet zeggen dat ik de stad vergat, maar ik liet de herinnering eraan sluimeren. Toch was ze natuurlijk altijd aanwezig, zoals ze dat altijd zal zijn voor mijn geestesoog, als de luchtspiegeling die reizigers zo dikwijls zien. Pursewarden heeft het verschijnsel als volgt omschreven:

'We bevonden ons nog altijd op een plek vanwaar het nog minstens een paar uur varen was, voordat er mogelijk land in zicht zou komen, toen mijn metgezel ineens een kreet slaakte en naar de horizon wees. We zagen een levensgrote luchtspiegeling van de stad omgekeerd in de lucht hangen, helder en trillend,

alsof ze was geschilderd op stoffige zijde, maar wel tot in de kleinste details. Ik kon haar kenmerkende gebouwen, zoals ik mij die herinnerde, duidelijk onderscheiden: het Ras el-Tin-paleis, de Nebi Daniel-moskee, enzovoort. De hele weergave was even adembenemend als een met frisse dauw geschilderd meesterwerk. De luchtspiegeling hing daar geruime tijd aan de hemel, misschien wel vijftientig minuten, voordat ze langzaam versmolt met de mist die op de einder lag. Een uur later doemde de échte stad op, die van een klein vlekje aangroeide tot de omvang van de luchtspiegeling.'

De twee of drie winters die we op dit eiland hebben doorgebracht, waren eenzaam – barre, stormachtige winters en bloedhete zomers. Gelukkig is het kind te jong om zoals ik de behoefte aan boeken te voelen, en aan gesprekken. Ze is gelukkig en druk in de weer.

Nu, in het voorjaar, komen de lange windstiltes, de tijloze, geurloze dagen die de zomer aankondigen. Weldra zullen de cicaden hun knisperende muziek ten gehore brengen, als achtergrond van de schrille fluit van de herder tussen de rotsen. De schuifelende schildpadden en de hagedissen vormen ons enige gezelschap.

Ik moet erbij zeggen dat de enige die ons regelmatig vanuit de buitenwereld komt bezoeken de pakketboot uit Smyrna is, die eens per week de kaap in zuidelijke richting rondt, altijd op hetzelfde tijdstip, altijd met dezelfde snelheid, net na het invallen van de schemering. 's Winters maken de ruwe zeeën en harde wind hem onzichtbaar, maar nu kan ik ernaar zitten uitkijken. In het begin hoor je alleen het vage gerommel van motoren. Dan komt het schepsel om de kaap gegleden en kerft zijn lijn van zijden schuim in de zee, helder verlicht in het van motvlinders vergeven duister van de Egeïsche avond – verdicht, maar zonder contouren, als een bewegende wolk vuurvliegjes. Hij vaart snel,

en verdwijnt maar al te rap weer achter de volgende landtong, met achterlating van hooguit enkel een flard van een populair liedje, of de schil van een mandarijn, die ik de volgende dag vind, aangespoeld op het lange kiezelstrand waar ik met het kind ga pootjebaden.

Het kleine prieel van oleanders onder de platanen dient als mijn schrijfvertrek. Als het kind naar bed is, zit ik daar aan de oude, door de zeelucht vlekkerig geworden tafel te wachten tot hij verschijnt, niet van plan de petroleumlamp aan te steken voordat hij gepasseerd is. Het is de enige dag van de week hier waarvan ik de naam weet: donderdag. Het klinkt gek, maar op een eiland als dit, waar zo weinig te beleven valt, kijk ik uit naar het wekelijkse bezoek als een kind naar een traktatie op school. Ik weet dat de boot brieven brengt waar ik misschien een etmaal op zal moeten wachten. Maar toch zie ik het kleine schip nooit zonder spijt vertrekken. En wanneer het voorbij is, steek ik met een zucht de lamp aan en keer terug naar mijn paperassen. Ik schrijf tergend langzaam, met veel pijn en moeite. Pursewarden vertelde me eens, toen we het over schrijven hadden, dat de pijn waarmee schrijven gepaard gaat voor een kunstenaar geheel te wijten valt aan zijn angst om gek te worden. 'Durf maar eens, en zeg tegen jezelf dat het je geen donder uitmaakt of je gek wordt of niet, en je zult zien dat het sneller gaat, dat je die horde neemt.' (Ik weet niet of het allemaal waar is, maar het geldt dat hij mij testamentair heeft nagelaten, kwam uitstekend van pas, en ik heb nog altijd een buffertje dat voorkomt dat schuldeisers de deur platlopen en ik werk moet zoeken.)

Ik schrijf zo uitvoerig over die wekelijkse afleiding omdat Balthazar op een juniavond zo onverhoeds in die constellatie zijn intrede deed, dat ik totaal verrast werd – bijna had ik geschreven 'dat die mij totaal verdoofde' – er is niemand met wie ik hier kan praten – maar goed, 'dat ik totaal verrast werd'. Die avond gebeurde er een soort wonder. In plaats van dat de kleine

stoomboot zoals gebruikelijk uit het zicht verdween, maakte hij plotseling een draai van 150 graden en voer de lagune binnen, waar hij bleef liggen in een harige cocon van zijn eigen licht; en midden in die gouden poel die hij zelf had gecreëerd liet hij traag de lange ankerketting vieren die zelf het symbool is van een zoektocht naar de waarheid. Het was een aangrijpend gezicht voor iemand als ik die, zoals alle schrijvers, in geestelijk opzicht opgesloten had gezeten, ja, zo'n scheepje in een fles was geworden dat nergens heen voer, en ik keek vol verbazing toe, zoals een indiaan mogelijk heeft toegekeken toen de eerste blanke voet aan wal zette in de Nieuwe Wereld.

Nu werden de duisternis en de stilte verbroken door het ongelijkmatige geklots van roeiriemen, en vervolgens, na een lange tijd, door het geluid van op stadse leest geschoeide voeten op grind. Een schorre stem gaf de richting aan. Daarna werd het stil. Toen ik de lamp aanstak om het kousje zijn werk te laten doen en zo de betovering van deze afwijking van de vaste gang van zaken te verbreken, verscheen als een soort geit uit de onderwereld het ernstige, donkere gezicht van mijn vriend tussen de dikke mirretakken. We haalden een keer diep adem en stonden glimlachend tegenover elkaar in het gele licht: de donkere Assyrische lokken en de baard van Pan. 'Nee, ik ben het echt!' zei Balthazar met een lach, en we omhelsden elkaar hartstochtelijk. Balthazar!

De Middellandse Zee is een belachelijk kleine zee; de lengte en grandeur van haar geschiedenis maken haar in onze fantasie groter dan zij in werkelijkheid is. Alexandrië – het werkelijke evenzeer als het gedroomde – lag in feite maar een paar honderd zeemijlen naar het zuiden.

'Ik ben onderweg naar Smyrna,' zei Balthazar, 'vanwaar ik dit naar jou wilde verzenden.' Op de oude, gebutste tafel legde hij de immense bundel papieren die ik hem had gestuurd, en die nu tussen de regels waren gebrandmerkt en opgesierd met een geweldige hoeveelheid zinnen, alinea's en vraagtekens. Toen hij met

een mefistofelisch air tegenover me ging zitten, zei hij met een diepere, onzekerder stem:

‘Ik heb heel lang zitten wikken en wegen of ik sommige dingen die ik hier heb opgeschreven tegen je zou zeggen of niet. Op sommige momenten kwamen ze me dwaas en ongepast voor. Want waar was het jou nou eigenlijk om te doen: om *ons* als *echte* mensen, of als “personages”? Ik wist het niet. En ik weet het nog steeds niet. Deze bladen kunnen mij jouw vriendschap kosten zonder dat ze iets toevoegen aan alles wat je weet. Je hebt de stad, penseelstreek voor penseelstreek, geschilderd op een gekromd oppervlak. Streefde je naar poëzie of naar feitelijkheid? Als dat laatste het geval is, zijn er dingen die je moet weten.’

Hij had nog altijd niet uitgelegd waarom hij opeens in levenden lijve voor me was verschenen, zozeer was hij bezig met wat hem tot dit bezoek had gedreven. Dat deed hij pas toen hij mijn verbijstering opmerkte over de wolk vuurvliegjes in de normaal gesproken verlaten baai. Hij glimlachte.

‘Het schip moet een paar uur wachten vanwege problemen met de motor. Het is een van Nessims boten. De kapitein is Hasim Kohly, een oude vriend van me. Misschien herinner je je hem. Nee? Enfin, ik maakte uit je beschrijving zo’n beetje op waar je moest wonen, maar ik moet eerlijk bekennen dat ik niet had gedacht zowat bij je voor de deur uit te komen.’ Het was heerlijk om zijn lach weer te horen.

Maar ik hoorde nauwelijks wat hij zei, want zijn woorden hadden een vurig verlangen in me opgewekt om kennis te nemen van zijn interlineaire aantekeningen, om verbeteringen aan te brengen, niet in mijn boek (dat is voor mij nooit ook maar van het geringste belang geweest, omdat het toch nooit uitgegeven zal worden), maar in mijn kijk op de stad en de inwoners. Want mijn eigen Alexandrië was me, in al deze eenzaamheid, dierbaar geworden als een vorm van introspectie, bijna een monomanie. Ik was zo emotioneel dat ik niet wist wat ik tegen hem moest zeggen.

‘Blijf bij ons, Balthazar...’ zei ik, ‘blijf een poosje...’

‘We vertrekken over twee uur,’ zei hij, terwijl hij op de papieren voor hem klopte. ‘Dit bezorgt je misschien wel koortsvisioenen,’ voegde hij er met enige aarzeling aan toe.

‘Mooi,’ zei ik. ‘Ik verdien niet beter.’

‘We zijn allemaal nog altijd echte mensen,’ zei hij, ‘wat *jij* ook van ons probeert te maken, althans diegenen van ons die nog in leven zijn. Melissa, Pursewarden... zij kunnen niks meer terugzeggen, omdat ze dood zijn. Tenminste, dat mogen we aannemen.’

‘Dat mogen we aannemen. De beste repliek komt altijd van de overzijde van het graf.’

We gingen zitten en spraken over het verleden, nogal stijfjes, dat wel. Hij had aan boord al gegeten en ik kon niets aan hem kwijt behalve een glas goede eilandwijn, waar hij langzaam van nipte. Later vroeg hij of hij Melissa’s kind mocht zien en nam ik hem mee naar achteren door de oleanderbosjes, naar een plek waar we alle twee in het grote, enkel door het haardvuur verlichte vertrek konden kijken waar ze, mooi en ernstig, met haar duim in de mond lag te slapen. Balthazars donkere, meedogenloze oogopslag verzachtte toen hij licht ademend naar haar keek. ‘Op een dag,’ zei hij zacht, ‘zal Nessim haar willen zien. Binnenkort al, zou ik zeggen. Hij heeft het steeds vaker over haar, hij is nieuwsgierig. Nu hij op leeftijd komt, zal hij steeds meer het gevoel hebben dat hij haar steun nodig heeft, let op mijn woorden.’ Waarna hij in het Grieks citeerde: ‘Eerst klimmen de jongen als wijnranken omhoog langs de geijkte sporten van de ladder van hun ouders, die hun vingers zacht en teer op hun lijf voelen. En later klimmen de ouden omlaag langs de heerlijk ondersteunende lichamen van de jongen, naar hun dood, zoals het hoort.’ Ik zweeg. Het was de kamer zelf die nu ademde, het waren niet onze lichamen.

‘Je bent hier eenzaam geweest,’ zei Balthazar.

‘Maar wel verrukkelijk, begerenswaardig eenzaam.’

‘Ja, ik benijd je. Werkelijk waar.’

En toen viel zijn oog ineens op het onafgemaakte portret van Justine, dat Clea me in een ander leven had geschonken.

‘Dat portret,’ zei hij, ‘dat werd onderbroken door een kus. Wat fijn om dat weer terug te zien. Wat fijn!’ Hij glimlachte. ‘Het is alsof je een geliefd, vertrouwd muziekstuk hoort dat je stevast meevoert naar een herkenbaar gevoel.’ Ik zei niets. Ik durfde niet.

Hij wendde zich tot mij. ‘En Clea?’ zei hij ten slotte, met de stem van iemand die een echo ondervraagt. Ik zei: ‘Ik heb al in geen tijden iets van haar gehoord. De tijd telt hier niet. Ik neem aan dat ze getrouwd is, naar een ander land is verhuisd, kinderen heeft, haar naam als schilderes heeft gevestigd... alles wat je haar zou toewensen.’

Hij keek me onderzoekend aan en schudde zijn hoofd. ‘Nee,’ zei hij, maar daar liet hij het bij.

Het was ver voorbij middernacht toen hij vanuit de donkere olijfgaarden door de zeelieden werd geroepen. Ik liep met hem mee naar het strand en betreurde het dat hij al zo snel weer weg moest. Aan de waterkant werd hij opgewacht door een roeiboort waar een matroos steunend op zijn riemen in stond. Hij zei iets in het Arabisch.

De voorjaarszee was verleidelijk warm na een dag vol zonneschijn, en toen Balthazar in de boot klom, besloot ik in een opwelling om met hem mee te zwemmen naar het schip dat nog geen tweehonderd meter uit de kust lag. Ik deed het, en bleef in de buurt ronddobberen om hem over de reling te zien klimmen en vervolgens de sloep binnenboord gehaald te zien worden. ‘Blijf uit de buurt van de schroef,’ riep hij, en ‘Ga terug voordat de motoren aanslaan’ – ‘Doe ik’ – ‘Maar wacht, voordat je weggaat...’ Hij dook de passagiershut in, maar kwam even later terug en gooide wat in het water naast mij. Het maakte een zacht plonsgeluid. ‘Een roos uit Alexandrië,’ zei hij, ‘uit de stad die alles, behalve geluk, te bieden heeft aan haar minnaars.’ Hij grinnikte. ‘Geef hem aan het kind.’